

ТУРЛИ ТИЗИМЛИ ТИЛЛАРДА ЛЕКСИК СИНОНИМЛАРНИНГ СИНТАКСЕМ ТАҲЛИЛИ

Гаппарова Меҳрибон Тулқин қизи

*Навоий давлат педагогика институти докторанти,
Инглиз тили ва адабиёти факултети ўқитувчиси*

Аннотация. Ушбу мақолада лексик синонимларнинг турли тизимли тилларда яни инглиз ва ўзбек тилларидаги синтаксем таҳлили ҳақида фикр юритмиз мисоллар орқали кўриб чиқамиз.

Калит сўзлар: синоним, синонимларнинг кўлами, синонимия ҳодисаси, синтаксем таҳлил, лексик синонимлар, сохта синонимлар, қисман синонимлар, тўла синонимлар

SYNTAX ANALYSIS OF LEXICAL SYNONYMS IN DIFFERENT LANGUAGES

Doctoral student of Navoi State Pedagogical Institute,
Teacher of the Faculty of English Language and Literature
Gapparova Mehribon Tulqin qizi

Abstract. In this article, we will consider the syntax analysis of lexical synonyms in different systematic languages, that is, in English and Uzbek, through examples.

Key words: synonymy, scope of synonymy, phenomenon of synonymy, syntactic analysis, lexical synonyms, false synonyms, partial synonyms, full synonyms

СИНТАКСИЧНЫЙ АНАЛИЗ ЛЕКСИЧЕСКИХ СИНОНИМОВ В РАЗНЫХ СИСТЕМНЫХ ЯЗЫКАХ

Докторант Навоийского государственного педагогического института,
Преподаватель факультета английского языка и литературы
Гаппарова Меҳрибон Тулқин қизи

Аннотация. В данной статье мы рассмотрим синтаксический анализ лексических синонимов в разных системных языках, то есть в английском и узбекском, на примерах.

Ключевые слова: синонимия, объем синонимии, явление синоними, синтаксический анализ, лексические синонимы, ложные синонимы, частичные синонимы, полные синонимы.

Лексик синонимларга эга бўлган синтаксемларнинг бир нечта таснифи мавжуд. Улардан бири ҳар хил турлардаги синонимияга асосланган. Масалан, лексик маъно бўйича синонимлар классига асосланган тасниф мавжуддир. Мазкур таснифга мувофиқ синонимларнинг учта асосий классификацияси мавжуд:

Тўла синонимлар - улар бир хил маънога эга бўлишлари мумкин ва ҳоҳлаган контекстда бир бирини ўрнини боса олишлари мумкин: инг.т. ill/sick; diligent/hard working; stubborn/obstinate; brave/courageous; certain/sure ўзб.т. содик/садоқатли; лаҳза /он; воқеа /ходиса; гина қилмоқ /упкаламоқ; даволамоқ /тузатмоқ [1]

Қисман синонимлар - улар маънолари ўхшаш, лекин айнан бир хил эмас ва бир бирларини ўрнини фақат маълум бир контекстларда боса олишлари мумкин: инг.т. dress/cloth; world/planet; calculate/reckon; dream/intention; center/heart; character/disposition; [2] ўзб.т. ваъда /аҳд; гавда /жусса; гангимок /каловланмоқ; дунё /коинот;

Сохта синонимлар - улар ҳар хил маънога эга бўладилар, лекин айнан бир хил контекстларда ишлатилишлари мумкин: инг.т. desire/want; hear/listen; say/speak; laugh/smile; witty/pithy; celebrate/keep; chain/series; chaos/confusion ўзб.т. виждон /номус; пўписа /сиёсат; изламоқ /истамоқ; истак /армон

Ҳар қандай ҳолатда ҳам, лексик синонимларга эга бўлган синтаксемаларнинг таснифлари ўзларининг чекланишлари ва камчиликларига эга, шунинг учун ҳам мос келадиган таснифни танлаш тадқиқот мақсадига боғлиқ бўлади.

Лексик синонимларга эга бўлган синтаксемаларни таснифлашда бир нечта ёндашишлар мавжуд. Бундай ёндашишлардан бири синтаксемалар ўртасидаги синонимлик даражасидаги фарқлашга асосланган.

Лексик синонимлар ва синтаксем таҳлил ўртасидаги боғланиш икки томонлама бўлиши мумкин. Бир томондан, синтаксикконтекстматнда маълум бир лексик синонимни танлашга таъсир кўрсатиши мумкин. Масалан, «eat» феълирасмийроқ матнда «consume» ёки «ingest» га алмаштирилиши мумкин, оғзаки нутқда эса табиийроқ танлов «chow down» ёки «wolf down» бўлиши мумкин.

Бошқа тарафдан, синтаксемаларнинг таҳлили, ўз навбатида лексик синонимларнинг матнда ишлаши ҳақида тўлароқ тасаввур бериши мумкин. Масалан, инглиз тилида «devour a book» синтаксик конструкциясини таҳлил қила туриб, «devour» феъли ушбу ҳолатда китобни айнан ютиб юбормасдан, балки ўқишнинг жадаллигини ифодалаш учун том маънода ишлатилишини тушунамиз мумкин.

Шундай қилиб, лексик синонимларва синтаксемалар таҳлили бир бирларини тўлдиришлари ва тилнинг матнда ишлаши ҳақида тўлароқ тасаввурга эга бўлишга ёрдам бериши мумкин.

Сўнгра синтаксем таҳлил услуби ёрдамида лексик синонимларга эга бўлган синтаксемаларни инглиз ва ўзбек тилларида таҳлил қилиб кўрамиз, бунда алоҳида эътиборни муаммонинг қуйидаги жиҳатларига қаратамиз:

- лексик синонимларни инглиз ва ўзбек тилларида ишлатиш хусусиятлари;
- лексик синонимларни бир биридан таққосланаётган тилда фарқлаш усуллари;

- тадқиқот қилинаётган тиллардаги турли контекстларда лексик синонимларнинг ишлатилиши;

- лексик синонимларни инглиз ва ўзбек тилларида ишлатишда мавжуд бўлиши мумкин бўлган муаммолар.

Инглиз тилида «speak» ва «talk» феълларини ишлатиш контекстида лексик синонимларга эга бўлган синтаксемаларнинг хусусиятларини таҳлил қилиб кўрамиз. Иккала феъл ҳам «гапирмоқ» ёки «гаплашмоқ» маъносини билдириши мумкин, бироқ уларни ишлатишда фарқ бўлиши мумкин.

Масалан, «speak» феъли кўпинча оммавий чиқишлар ёки расмий тадбирлар ҳақида гап кетганида ишлатилади, масалан:

He will speak at the conference tomorrow. (У эртага анжуманда чиқади.)

The president spoke to the nation about the new policy. (Президент миллатга янги сиёсат ҳақида мурожаат қилди.)

Ўз навбатида, «talk» феъли кўпинча инсонлар оддий гаплашганларида, ўз фикрлари, ғоялари ҳақида сўзлаб берадиган норасмий вазиятларда ишлатилади, масалан:

They talked for hours about their favorite books. (Улар ўзлари ёқтирган китобларини соатлаб муҳокама қилишлари мумкин.)

Let's talk about something more interesting. (Келинг бирон бир қизикроқ нарса ҳақида гаплашайлик.)

Кўриб турганимиздек, «speak» ва «talk» лексик синонимларга эга бўлган синтаксемалар ишлаши таҳлили уларни ишлатиш контекстга ва ижтимоий маданият хусусиятларига боғлиқ бўлиб, улар мутлақ синоним эмасликларини тушунишимизга имкон беради.

Инглиз тилида лексик синонимларга эга бўлган синтаксемаларнинг ишлаш хусусияти «big» ва «large» сўзларини ишлатиш билан боғлиқ бўлиши мумкин.

Иккала сўз объект ёки предметнинг ўлчамини таърифлаш учун ишлатилишлари мумкин, аммо уларнинг ишлатилишида баъзи фарқлар бўлиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2006.
2. Macmillan Dictionary and Thesaurus: Free English Online Dictionary //https://www.macmillandictionary.com